

Martin Heidegger

KAJ SE PRAVI MISLITI?*

V to, kaj pomeni misliti, dospemo, če sami mislimo. Da se tak poskus posreči, moramo biti pripravljeni, da se mišljenja naučimo.

Takoj ko se spustimo v učenje, smo že priznali, da še ne zmoremo misliti.

Toda človek velja za tisto bitje, ki zna misliti. Za to velja upravičeno. Kajti človek je umno živo bitje. Um, *ratio*, se razgrne v mišljenju. Kot umno živo bitje mora biti človek sposoben misliti, če to le hoče. Morda pa človek hoče misliti in tega vendar ne zmore. Na koncu želi pri tem hotenju po mišljenju preveč in zato zmore premalo.

Človek lahko misli, kolikor ima za to možnost. Toda to možno nam še ne

* Martin Heidegger, *Was heißt Denken*, Vorträge und Aufsätze, Dritte Auflage, 1967, Günter Neske Verlag, Tübingen, str. 3–17. Heidegger je predavanje prebral na Bavarskem radiu maja 1952, natisnjeno je bilo prvič v reviji *Merkur* (izd. J. Moras in H. Paeschje), VI. letnik (1942), str. 601, id. Prim. tudi Heideggrovo predavanje *Wer ist Nietzsches Zarathustra* (Vorträge und Aufsätze, I, str. 93–118), oz. *Kdo je Nietzschejev Zarathustra*, *Phainomena* 7–8, Ljubljana 1994, str. 6–26, prevedla Andrina Tonkli - Komel.

zagotavlja, da to zmoremo. Ker nekaj zmoči pomeni nekaj sledeč njegovemu bistvu pri nas pripuščati, to pripuščanje srčno (inständig) varovati. Toda vedno zmoremo le to, kar maramo, to, k čemur se nagibamo, s tem ko ga dopuščamo. Resnično maramo le to, kar samo po sebi že predtem vsakokrat mara nas, in sicer nas v našem bistvu, s tem ko se njemu nakloni. To naklonjenje je zaposlilo naše bistvo. Naklonjenost je prigovor. Prigovor nas nagovarja glede na naše bistvo, nas v bistvo pokliče in nas tako v njem drži. Držati pomeni samolastno varovati. Kar nas drži v našem bistvu, nas drži le tako dolgo, dokler mi, sami po sebi, to, kar nas drži, sami obdržimo. Obdržimo ga, če ga ne spustimo iz mišljenega (Gedächtnis). Mišljeno je zbranje mišljenja. Na kaj? Na to, kar nas drži v bistvu, kolikor je obenem pri nas premišljeno. Kdaj mora biti to nas držeče premišljeno? Če je po sebi to, kar je treba premisliti. Če ga premislimo, je obdarovano s pomnjenjem. Privajamo mu mišljenje-nanj, ker ga imamo radi kot prigovor svojega bistva.

Le če imamo radi to, kar je v sebi to, kar je treba premisliti, zmoremo mišljenje.

62

Da pa dospemo v to mišljenje, se moramo sami naučiti misliti. Kaj je učenje? Človek se uči, če svoje delanje in nehanje spravi v ustrezanje temu, kar mu je kot bistveno vsakokrat prigovorjeno. Mišljenja se naučimo, ko pazimo na to, kar le-to daje v premislek.

Naša govorica imenuje to, kar spada k bistvu prijatelja in izvira iz njega, prijaznost (das Freundliche). Glede na to bomo mi zdaj imenovali to, kar je v sebi to, kar je treba premisliti, pomenljivost (das Bedenkliche). Vse pomenljivo daje misliti. Toda ta dar daje vedno le toliko, kolikor je pomenljivo že po sebi to, kar je treba premisliti. Zato bomo zdaj in naprej imenovali to, kar stalno, ker odnekdaj, kar pred vsem drugim in tako edinostno daje misliti: to najpomenljivejše.

Kaj je najpomenljivejše? V čem (Woran) se kaže v našem pomenljivem času?

Najpomenljivejše se kaže v tem, da še ne mislimo. Še vedno ne, čeprav stanje sveta še kar naprej postaja vse pomenljivejše. Zdi se, da proces vsakakor prej zahteva, da človek deluje, namesto da govori na konferencah in kongresih in se pri tem giblje v golem predstavljanju tega, kar naj bi bilo in

kako bi moralo biti narejeno. Potemtakem manjka delovanja, nikakor pa ne mišljenja.

In vendarle – morda je dosedanji človek že stoletja preveč deloval in premalo mislil. A kako lahko danes kdo zatrjuje, da še ne mislimo, ko je interes za filozofijo povsod čil in postaja vse podjctnejši, tako da hoče vsakdo vedeti, kaj je s filozofijo.

Filozofi so *misleci*. Tako se imenujejo, ker se *mišljenje* v prvi vrsti odigrava v filozofiji. Nihče ne taji, da danes obstaja interes za filozofijo. Vendar, ali je še kaj, za kar se človek ne zanima, namreč na ta način, kot današnji človek »interes« razume?

Inter-esse pomeni: biti med in v zadevah, stati v sredi kake zadeve in pri njej vztrajati. Za današnji interes velja le zanimivo – to je tako, ki dovoljuje, da smo naslednji trenutek žc ravnodušni in da ga odpravi naslednje, ki se nas tiče tako malo kot prejšnje. Danes pogosto menijo, da je kaj še posebej povzdignjeno s tem, da se zdi zanimivo. V resnici so s to sodbo zanimivo ponižali v brezvredno in ga prav kmalu potisnili v dolgočasnost.

63

Da kažemo zanimanje za filozofijo, še nikakor ne pomeni pripravljenosti za mišljenje. Celo dejstvo, da se leta in leta izdatno trudimo z razpravami in spisi vélikih mislecev, še ne zagotavlja, da mislimo ali da smo zgolj pripravljene naučiti se mišljenja. Zaposlitev s filozofijo nas lahko najvztrajneje vara z videzom, da mislimo, saj vendar »filozofiramo«.

Vseeno se zdi arogantno zatrjevati, da še ne mislimo. Toda trditcv se glasi drugače. Pravi: Najpomembnejše se v našem pomenljivem času kaže v tem, da še ne mislimo. S to trditvijo opozarjamo na to, da se najpomembnejše kaže. Trditcv se nikakor ne stopnjuje v odklonilno sodbo, da povsod vlada le brezmiselje. Ta trditcv, da še ne mislimo, tudi ne želi zaznamovati kekega izpusta. Pomenljivo je to, kar daje misliti. Iz sebe nas nagovarja, da se mu posvetimo, in sicer ko mislimo. Pomenljivega nikakor ne postavljamo šele mi. Nikoli ne temelji zgolj na tem, da ga predstavimo mi. Pomenljivo daje, daje nam misliti. Daje, kar ima pri sebi. Ima, kar sámó je. Kar največkrat iz

sebe daje misliti, to najpomembnejše, naj bi se kazalo v tem, da še ne mislimo. Kaj to zdaj pomeni? Pomeni: nismo še lástnostno prišli v področje tistega, kar bi iz sebe rado bilo premišljeno pred vsem drugim in za vse drugo. Zakaj tja še nismo prispeli? Morda ker se mi, ljudje, nismo zadovoljivo posvetili temu, kar ostaja to, kar je treba misliti? Potem bi bilo to, da še ne mislimo, le človekov spodrseljaj. Tej pomanjkljivosti bi bilo potemtakem mogoče po človeško pomagati z ustreznimi ukrepi.

Da še ne mislimo, ni nikakor odvisno le od tega, da se človek še ne posveča dovolj temu, kar bi bilo rado premišljeno iz sebe. Da še ne mislimo, bržkone izhaja od tod, da se to, kar je treba misliti, sámó odvráča od človeka, da se celo že od davna drži odvrnjeno.

Takoj želimo vedeti, kdaj in kako se je omenjena odvrnitev zgodila. Pred tem pa še žcljnejce sprašujemo po tem, kako sploh lahko vemo za tak dogodek. Vprašanja se preHITEVajo, če o najpomembnejšem celo trdimo: to, kar nam pravzaprav daje misliti, se ni nekoč, v historično dooločljívem času, odvrnilo od človeka, temveč se to, kar je treba misliti, že od nekđaj drži v taki odvrnjénosti. Toda odvrnjénje se godi le tam, kjer je že prišlo do zaobrñjenja. Če se najpomembnejše drži v odvrñjenosti, potem se to že dogaja znotraj njegovega zaobrñjenja, torej tako, da je že dalo misliti. To, kar je treba misliti, je ob vsem odvrñjenju že prigovorilo bistvu človeka. Zato se je človek naše zgodovine vedno tudi že mislil na bistven način. Mislil je celo najgloblje. Temu mišljenju ostaja to, kar je treba misliti, zaupano, seveda na nenavaden način. Dozdajšnje mišljenje namreč ne premišlja, da se in koliko se to, kar je treba misliti, hkrati odteguje.

Vendar o čem govorimo? Ali povedano ni veriga praznih trditev? Kje so dokazi? Ali nima povedano prav nič z znanostjo? Dobro bo, da karseda dolgo vztrajamo v obrambni drži do povedanega. Le tako se držimo v nujni oddaljenosti za zalet, iz katerega se bo morda enemu ali drugemu posrečil skok v mišljenje najpomembnejšega.

Res je namreč: do zdaj povedano in celotno razpravljanje, ki sledi, nima nič opraviti z znanostjo, in sicer ravno takrat, če bi razpravljanje lahko bilo

mišljenje. Temelj tega stanja zadeve je v tem, da znanost ne misli. Ne misli zato, ker po načinu njenega ravnanja in pomožnih sredstev misliti nikoli ne more – namreč misliti na način mislecev. Da znanost ne zna *misliti*, ni manko, temveč prednost. Le ta ji zagotavlja možnost, da se na način raziskovanja spusti na vsakokratno predmetno področje in se v njem naseli. Znanost ne misli. To je za običajno predstavljanje spotakljiv stavek. Pustimo stavku spotakljivi značaj, tudi takrat, ko mu sledi dopolnilo, da je znanost, kot vsako človekovo početje in nehanje, napotena k mišljenju. Toda odnos znanosti do mišljenja je pristen in ploden le takrat, če je postal viden razkorak, ki obstoji med znanostmi in mišljenjem, in sicer kot nepremostljiv. Od znanosti k mišljenju ni mostu, temveč le skok. Tam, kamor nas spravi, ni le drugi breg, temveč popolnoma drug okraj. Tega, kar se z njim odpre, nikoli ni mogoče dokazati, če dokazovati pomeni: iz ustreznih predpostavk z verigami sklepov izvajati stavke o stanju zadeve. Kdor to, kar postane očitno, če se prikazuje iz sebe, s tem ko se obenem skriva, še želi dokazati in imeti dokazano, nikakor ne sodi po višjem in strožjem merilu védenja. Vsekakor pa *računa* z merilom, in sicer neprikladnim. Kajti kar se oznanja samó tako, da se prikazuje v sebeskrivanju, temu ustrežemo le tako, da nanj opozorimo in pri tem sebe same upotimo, to, kar se kaže, pustimo prikazati se v njemu lastno neskritost. Ta preprosta upotitev je temeljna poteza mišljenja, pot k temu, kar človeku že od davna in od zdavnaj *daje* misliti. Dokazati, tj. izvesti iz ustreznih predpostavk, se da vse. Toda kazati, z opozarjanjem osvoboditi za prihod, je mogoče le redkokaj in to redko le poredko.

Najpomenljivejše se v našem pomenljivem času kaže v tem, da še ne mislimo. Ne mislimo še, ker se to, kar je treba misliti, *odvrača* od človeka in to nikakor le zato, ker se človek *k* temu, kar je treba misliti, ne obrača, segajoč k njemu. To, kar je treba misliti, se *odvrača* od človeka. Odtegne se mu, s tem ko se mu vzdržuje. To vzdržujoč se pa je venomer že kazano (*vorgehalten*). Kar se odteguje na način vzdrževanja, ne *izgine*. Ali lahko o tem, kar se na ta način odteguje, sploh kaj vemo, tudi kaj najmanjšega? Kako pridemo do tega, da ga sploh imenujemo? Kar se odtegne, odpove prihod. Toda – odtegotvanje sebe ni nič. Odteg je tu vzdrževanje in kot tak – *dogodje*. Kar se odteguje, se človeka lahko bistveneje tiče in ga notrišnjeje zaposluje kot vsako prisotno, ki ga zadeva in zadene. Prizadetost z dejan-

skim imajo radi za to, kar tvori dejanskost dejanskega. Toda prizadetost z dejanskim lahko človeka ravno zapre za to, kar se ga tiče – tiče na zagopenen način, da mu dotično uhaja, s tem ko se odtegne. Odteg, sebe odtegotvanje tega, kar je treba misliti, je kot dogodje zdaj lahko bolj sedanje kot vse aktualno.

Kar se nam na imenovani način odtegne, resda vleče proč od nas. S tem pa nas pri tem vleče ravno s sabo in nas na svoj način pritegne. Kar se odtegne, se zdi popolnoma odsotno. Toda ta videz vara. Kar se odtegne, prisostvuje, namreč na ta način, da nas pritegne, če to takoj ali pa sploh opazimo ali pa ne. Kar nas pritegne, je že zagotovilo svoj prihod. Ko dospemo v poteg odtega, smo v potegu tega, kar nas priteguje, s tem ko se odteguje.

Ko smo kot tako pritegnjeni v poteg k ... temu, kar nas vleče, potem je naše bistvo tudi že oblikovano, namreč po tem »potegu k ...« Kot tako oblikovani, sami napotujemo na odtegujoče se. Mi smo sploh mi in smo le ti, ki smo, s tem ko napotujemo v odtegujoče se. To napotovanje je naše bistvo. Mi smo, s tem ko kažemo v sebe odtegujoče. Kot tjakaj kažoči je človek kazavec. In sicer ni najprej človek in potem še poleg tega in morda priložnostno kazavec, temveč: potegnjen v sebe odtegujoče, na pohodu v poteg in tako kažoč v odteg, je človek sploh šele človek. Njegovo bistvo počiva v tem, da je tak kazavec.

Kar je v sebi, sledoč svojemu najlastnejšemu ustroju, nekaj kažočega, imenujemo znamenje. Potegnjen v odtegujoče se je človek znamenje.

Ker pa to znamenje kaže v to, kar se odteguje, znamenje tega, kar se odteguje, ne more neposredno tolmačiti. Znamenje ostaja brez tolmačenja.

Hölderlin pove v zasnutku neke himne:

*»Znamenje smo, nerazložljivo,
Brez bolečine smo in skoraj
Smo zgubili jezik v tujstvu.«**

*Prevedel Niko Grafenauer, Lirika 41, Ljubljana, 1978, str. 106. V originalu: »Ein Zeichen sind wir; deutungslos / Schmerzlos sind wir und haben fast / Die Sprache in der Fremde verloren.«

Osnutki himne so poleg naslovov kot *Die Schlange / Kača, Die Nympe/ Nimfa, Das Zeichen / Znamenje* naslovljeni tudi *Mnemosyne / Mnemozina*. Grško besedo lahko prevedemo. Glasi se spomin, *Gedächtnis*. Nemška govorica pravi: *das Gedächtnis*. Pravi pa tudi: *die Erkenntnis*, spoznanje, *die Befugnis*, pooblastilo; pa spet *das Begräbnis*, pogreb, *das Geschehnis*, dogodek. Kant npr. pravi v svoji jezikovni rabi in pogosto drugo poleg drugega zdaj »*die Erkenntnis*«, zdaj »*das Erkenntnis*«. Zato smemo brez nasilnosti *Mnemosýne*, grški feminum, ustrezno prevesti: »*die Gedächtnis*«.

Hölderlin namreč imenuje grško besedo *Mnemosýne* kot ime tianide. Je hči neba in zemlje. Mnemozina postane kot Zeusova nevesta v devetih nočeh mati muz. Igra in ples, pctje in pesnjenje spadajo v naročje Mnemozine, spominke. Očitno ta beseda tu imenuje nekaj drugega kot v psihologiji mišljena zmožnost, da v predstavi obdržimo preteklo. Spomin misli na mišljeno. Toda ime matere muz »spomina« ne misli kot poljubno mišljenje na karkoli misljivega. Spomin je tu zbranje mišljenja, ki ostaja zbrano na to, kar je mišljeno že vnaprej, ker bi bilo stalno rado premišljeno pred vsem drugim. Spomin je zbranje pomnjenja tega, kar moramo premisliti pred vsem drugim. Ta zbir pri sebi krije in skriva v sebi tisto, kar že vnaprej ostaja, da ga mislimo, pri vsem, kar bistvuje in se prigovarja kot bistvujoče in bivše. Mišljenost, *Gedächtnis*, zbrano pomnjenje tega, kar je treba misliti, je izvirajoči temelj pesnjenja. Potemtakem bistvo pesništva počiva v mišljenju. To nam pove mit, tj. poved. Njegovo upovedovanje imenujemo najstarejšo, ne ker bi bilo najzgodnejše po časovnem izračunu, temveč ker je tako po svojem bistvu, od nekdanj in od davna ostaja najbolj mišljenja vredno. Dokler pa mišljenje predstavljamo po *tistih* izsledkih, ki nam jih o njem daje logika, tako dolgo ne mislimo resno na to, da se je vsa logika že oprijela posebnega načina mišljenja – tako dolgo ne bomo mogli upoštevati, da in koliko pesnjenje temelji v pomnjenju.

Vse uspešno je izšlo iz osredotočenosti (Andacht) pomnjenja. Hölderlin pod naslovom *Mnemosina* pravi:

»Znamenje smo, nerazložljivo ...«*

* »Ein Zeichen sind wir, deutungslos ...«

68 Kdo smo mi? Mi, današnji ljudje, ljudje nekega danes, ki dolgo, dolgo traja, v dolžini, za katero nobeno historično merjenje časa nikoli ne prinese merila. Verz v isti himni, *Mnemozini*, se glasi: »Dolg je / Čas«^{*} – namreč ta, v katerem smo nerazložljivo znamenje. Ali ne daje dovolj misliti, da smo znamenje, in sicer nerazložljivo? Morda spada to, kar Hölderlin pravi v teh in nadaljnjih besedah, k temu, v čemer se kaže najpomembnejše, k temu, da še ne mislimo. Vendar ali počiva to, da še ne mislimo, v tem, da smo nerazložljivo znamenje in brez bolečine, ali smo nerazložljivo znamenje in brez bolečine, kolikor še ne mislimo? Če bi bilo res slednje, potem bi bilo mišljenje tisto, po katerem je smrtnikom sploh šele podarjena bolečina in raztolmačeno znamenje, kot katero so smrtniki. Šele tako mišljenje bi nas potem tudi postavilo v dvogovor s pesnjenjem pesnika, čigar upovedovanje kot nobeno drugo išče svoj odmev v mišljenju. Če si drznemo pesnečo Hölderlinovo besedo vzeti na področje mišljenja, potem se seveda moramo varovati, da tega, kar Hölderlin pove pesniško, nepremišljeno ne izenačimo s tem, kar se pripravljamo misliti. Pesneče povedano in misleče povedano nikoli nista enaki. Toda eno in drugo lahko različno upovesta isto. To pa se vsekakor posreči le takrat, ko razkorak med pesnjenjem in mišljenjem zija čisto odločno. Pogosto se zgodi, da je mišljenje visoko in mišljenje globoko. Hölderlin je vedel tudi to. Njegovo vedenje povzemamo iz dveh kitic, ki sta naslovljeni:

Sokrat in Alkibiad

»Zakaj stalno častiš, sveti Sokrat,
Tega mladeniča? Ne poznaš veličine?
Zakaj gleda nanj z ljubeznijo,
Kakor bogove, tvoje oko?«

Odgovor daje druga kitica.

»Kdor je mislil najgloblje, ljubi najživejše,
Pozno mladost razume, kdor gleda v svet,
In na koncu se modri
Pogosto pokloni lepemu.«^{**}

^{*} »Lung ist / die Zeit ...«

Nas zadeva verz:

»Kdor je mislil najgloblje, ljubi najživejše.«

Pri tem verzu vse prelahko preslišimo lastnostno upovedujoče in zato nesoče besede. Povedne besede so *verba*. Verbalnost verza slišimo, če ga za običajno uho neobičajno, drugače poudarimo:

»Kdor je mislil najgloblje, ljubi najživejše.«

Najbližjo bližino obeh glagolov »je mislil« in »ljubi« tvori sredina*** verza. Sledeč tej temelji ljubezen v tem, da smo mislili najgloblje. To, da smo mislili, verjetno izvira iz tiste mišljenosti (Gedächtnis), v kateri se mišljenje dotika pesnjenja in z njim vse umetnosti. Kaj pa potem pomeni »misliti«? Kaj pomeni npr. plavati, se nikdar ne naučimo v razpravi o plavanju. Kaj pomeni plavati, nam pove skok v tok. Tako šele spoznamo element, v katerem se mora gibati plavanje. Kateri pa je element, v katerem se giblje mišljenje?

Recimo: trditev, da še ne mislimo, je resnična, torej obenem pove, da se naše mišljenje še ne giblje lastnostno v svojem samolastnem elementu, in sicer zato, ker se odteguje to, kar je treba misliti. Tega, kar se nam tako

** V originalu:

Sokrates und Alcibiades

*»Warum huldigest du, heiliger Sokrates,
Diesem Jünglinge stets? Kennest du Größeres nicht?
Warum siehst mit Liebe,
Wie auf Götter, dein Aug' auf ihn?«*

*»Wer das Tiefste gedacht, liebt das Lebendigste,
Hohe Jugend versteht, wer in die Welt geblickt,
Und es neigen die Weisen
Oft am Ende zu Schönem sich.«*

*** *»Wer das Tiefste g e d a c h t , l i e b t d a s L e b e n d i g s t e .«*

vzdržuje in zato ostaja nemišljeno, nikoli ne moremo prisiliti v prihod, tudi če si zamislimo srečno naključje, da bi že razločno mislili naprej, v to, kar se nam vzdržuje.

Tako nam ostaja le eno, namreč, da čakamo, da nam to, kar je treba misliti, prigovori. Toda *čakati* tukaj nikakor ne pomeni, da bomo mišljenje zaenkrat še odrinili. Čakati tu pomeni ozirati se, in sicer znotraj že mišljenega, po nemišljenem, ki se skriva v že mišljenem. Zaradi takega čakanja smo misleč že na poti v to, kar je treba misliti. Pot bi lahko bila zmotna. Vseeno bi bila ubrana edinole na to, da ustreže temu, kar daje v premislek.

V čem pa naj bi to, kar človeku pred vsem drugim še od davna daje misliti, sploh opazili? Kako se nam najpomenljivejše lahko kaže? Rekli smo: Najpomenljivejše se v našem pomenljivem času kaže v tem, da še ne mislimo, še ne na način, da najpomenljivejšemu samolastno odgovarjamo. Do sedaj nismo vstopili v lastno bistvo mišljenja, da bi v njem prebivali. V tem smislu še ne mislimo samolastno. Toda to ravno pove: že mislimo, vendar nismo, vsej logiki navkljub, lastnostno zaupni z elementom, v katerem mišljenje samolastno misli. Zato tudi še ne vemo dovolj, v katerem elementu se giblje že dosedanje mišljenje, če je mišljenje. Temeljna poteza dosedanjega mišljenja je doumevanje. Zmožnost zanj se imenuje um.

Kaj doume um? V katerem elementu se zadržuje doumevanje, da se po njem godi mišljenje? Doumevanje je prevod grške besede *noein*, ki pomeni kaj prisotnega opaziti, spominjajoč se ga, si ga zadati in ga jemati kot prisotno.* To zadajajoče si doumevanje je pred-stavljanje v preprostem, širokem in obenem bistvenem smislu, da si pustimo predse postaviti in položiti prisotno, tako kot stoji in leži.

Tisti med zgodnjegrškimi misleci, ki merodajno določa bistvo dosedanjega zahodnega mišljenja, vendarle, ko govori o mišljenju, sploh nikakor in nikoli najprej ne pazi na to, kar bi radi imenovali golo mišljenje. Bistveno določilo

* V originalu: »... etwas Anwesendes bemerken, merkend es vornehmen und als Anwesendes es annehmen.«

mišljenja prej temelji ravno v tem, da ostaja njegovo bistvo določeno iz tega, kar mišljenje doumeva kot doumevanje – namreč bivajoče v njegovi biti.

Parmenides pravi (fragm. VIII, 34/36):

ταύτὸν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκεν ἔστι νόημα.
οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ εὐόντος, ἐν ᾧ πεφασισμένον ἔστιν,
εὐρήσεις τὸ νοεῖν.

*»Isto pa je doumevanje kot tudi (to),
zavoljo česar doumevanje je.
Ne boš namreč brez biti bivajočega, v katerem
(namreč v doumevanju) je kot povedano,
našel doumevanja.«**

Iz teh Parmenidovih besed jasno stopa na svetlo: mišljenje kot doumevanje prejema svoje bistvo iz biti bivajočega. A kaj pomeni tu in za Grke in vnaprej, za celotno zgodovinsko mišljenje do tega trenutka: bit bivajočega? Odgovor na to do zdaj nikdar zastavljeno – ker je preveč preprosto – vprašanje, se glasi: bit bivajočega pomeni: prisostvo prisotnega, prezenca prezentnega. Odgovor je skok v temo.

Kar mišljenje doumeva kot doumevanje, je prezentno (das Präsenste) v svoji prezenci. Na njem jemlje mišljenje mero za svoje bistvo kot doumevanje. Potemtakem je mišljenje tista prezentacija prezentnega, ki nam do-stavlja prisotno v njegovi prisotnosti in ga s tem postavlja pred nas, s tem da mi stojimo pred prisotnim in ga znotraj njega lahko prestajamo. Mišljenje kot taka prezentacija usmerja prisotno v odnos do nas, ga postavlja nazaj k nam. Prezentacija je zato re-prezentacija. Beseda *representatio* je kasneje sprejeto ime za predstavljanje.

* Heidegger: *»Das Selbe aber ist Vernehmen sowohl als auch (das), / wessentwegen Vernehmen ist. / Nicht nämlich ohne das Sein des Seienden, in welchem es / (nämlich das Vernehmen) als Gesagtes ist, / wirst du das Vernehmen finden.«*

Temeljna poteza dosedanjega mišljenja je predstavljanje. Po starem nauku mišljenja se to predstavljanje izvršuje v *lógosu*. Ta beseda pomeni tu izjavo, sodbo. Nauk o mišljenju, o *lógosu*, se zato imenuje logika. Kant preprosto povzema tradicionalno označevanje mišljenja kot predstavljanja, ko temeljni akt mišljenja, sodbo, določi kot predstavo predstave predmeta (*Kritik der reinen Vernunft*. A 68, B 93). Čc npr. sodimo: »Ta pot je kamnita,« potem je v sodbi predstava predmeta, tj. poti, z njene strani že predstavljena, namreč kot kamnita.

Temeljna poteza mišljenja je predstavljanje. V predstavljanju se mišljenje razgrne. Predstavljanje samo je re-rezentacija. Vendar zakaj počiva mišljenje v doumevanju? Zakaj se doumevanje razgrinja v predstavljanju? Zakaj je predstavljanje re-rezentacija?

Filozofija ravna tako, kot da povsod tu ni kaj vprašati.

72 Da dosedanje mišljenje temelji na predstavljanju in predstavljanje na re-rezentaciji, ima dolgo poreklo. Skriva se v nevidnem dogodju: bit bivajočega se na začetku zgodovine zahoda prikazuje, za ves njen potek se prikaže kot prezenca, kot prisostvo. To prikazovanje biti kot prisostva prisotnega je samo omenjeno *začetje* zahodne zgodovine, če trdimo, da zgodovine ne predstavljamo le po dogodkih, temveč že pred tem mislimo, sledeč temu, kar je v zgodovini že vnaprej poslano in obvladuje vse godeče se.

Bit pomeni prisostvo. Ta zlahka izrečena temeljna poteza biti, prisostvo, postane skrivnostna v trenutku, ko se zbudimo in upoštevamo, kam tisto, kar imenujemo prisotnost, upotuje naše mišljenje.

Prisotno je trajajoče, ki bistvuje v neskritost in znotraj nje. Prisostvo se dogodeva le tam, kjer že vlada neskritost. Prisostvujoče pa je, če traja v neskritost, pričujoče.

Zato k prisostvu ne spada le neskritost, temveč tudi pričujočnost. Ta v prisostvu vladajoča pričujočnost je karakter časa. Njegovega bista pa nikoli ne moremo zajeti s tradicionalnim pojmom časa.

V biti, ki se je prikazala kot prisostvo, ostaja v njej vladajoča neskritost enako nemišljena kot v njej vladajoče bistvo pričujočnosti in časa. Verjetno spadata neskritost in pričujočnost skupaj kot časovni bitnosti (*Zeitwesen*). Če doumevamo bivajoče v njegovi biti, če, govorjeno novoveško, predmete predstavljamo v njihovi predmetnosti, že mislimo. Že dolgo mislimo na ta način. Toda obenem še ne mislimo samolastno, dokler ostaja nemišljeno, v čem počiva bit bivajočega, ko se prikaže kot prisotnost.

Poreklo bistva biti bivajočega je nemišljeno. To, kar samolastno moramo misliti, ostaja vzdržano. Za nas še *ni* postalo mišljenja-vredno. Zato naše mišljenje še ni lastnostno dospelo v svoj element. Ne mislimo še samolastno. Zato *vprašujemo*: Kaj se pravi misliti?

Prevedel Aleš Košar